

інфраструктури Маневицького району і її ролі в формуванні основних принципів економічного розвитку району. Проаналізовані наукові дослідження з даної тематики. Охарактеризовано общественно географічне положення району. Досліджено природно-ресурсний потенціал. Охарактеризовано общественно-історичні рекреаційно-туристичні ресурси. Досліджено елементи туристичної інфраструктури району, а саме: заведення тимчасового розміщення, харчування, дозвілля і побутового обслуговування, транспортної інфраструктури, зв'язі та інформаційного забезпечення, визначено їх коефіцієнти забезпеченості. Визначено основні проблеми структурних елементів туристичної інфраструктури, запропоновано можливі шляхи їх вирішення. Охарактеризовано проблемні питання, які виникають у розвитку галузі туризму. Визначено заходи покращення туристичної інфраструктури району. Подано висновки та перспективи подальших досліджень.

Ключові слова: туризм, туристична інфраструктура, заведення тимчасового розміщення, заведення ресторанного господарства, Маневицький район, Волинська область.

Abstract:

Chir N.V., Yerko I.V., Kacharovsky R.E., Antypuk O. V. PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF THE TOURISM INFRASTRUCTURE IN MANEVYCHI DISTRICT OF VOLYN REGION.

Complex evaluation of the opportunities of tourism infrastructure development in Manevychi district of Volyn region was realized. The main task of the article is to determine the level of the tourism infrastructure development in Manevychi district and its role in forming of the main principles of economic development of the district. Scientific researches of this themes were analyzed. Socially-geographical location of the district was described. It was researched the naturally-resourceful potential. Socially-historical, recreational and tourist resources were characterized. It was researched the elements of tourism infrastructure in district namely: establishments of temporary accomodation, nutrition, leasure and everyday serving, transport infrastructure, communication and providing with information and the coefficients of their providing were determined. Main problems of sructural elements of tourism infrastructure were determined and possible ways of its solution were offered. Problem questions arising in tourism development were characterized. Immediate measures of tourism infrastructure improvement in district were determined. Conclusions and prospects of further research were given.

The advantageous geographical location of the Manevitsky district contributes to the development of tourist infrastructure, which accordingly increases the share of tourism as an industry in the region's economy. The degree of formation of the tourist infrastructure of the district is quite significant, although each link requires a separate, integrated, systematic approach to improving, reforming and developing the infrastructure of tourist services at the proper European level. In the process of transformation, the latest trends in the development of the tourism industry with the use of modern nanotechnologies and information systems should be used, which will allow, in the short term, to ensure long-term financial stability and address a number of social problems in the area.

Key words: tourism, tourism infrastructure, establishments of temporary accomodation, establishments of restaurant economy, Manevychi district, Volyn region.

Надійшла 15.05.2018р.

УДК [911.3:338.48-44(1-22)](1-192.2)

Вероніка ГРИЦКУ

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КЛАСТЕРІВ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ З МЕТОЮ УДОСКОНАЛЕННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ТРАНСКОРДОННИХ РЕГІОНАХ

В статті обґрунтовані засади формування кластерів сільського зеленого туризму як виду зайнятості та соціально-економічної діяльності на селі у транскордонних регіонах. За методом Варда побудована та проаналізована дендограма для адміністративних районів Чернівецької області. Здійснений аналіз та дана оцінка туристичним ресурсам у транскордонному регіоні. Проаналізована територіальна структура природно-заповідного фонду в Чернівецькій області. Згідно з алмазом Портера складена компонентна структура кластеру сільського зеленого туризму «Гостинна Буковина». Створена та проаналізована схема механізму співпраці кластеру з органами державної влади та структурними підрозділами.

Ключові слова: кластер, сталий розвиток, сільський зелений туризм, зайнятість, туристичні ресурси.

Постановка проблеми. У регіонах транскордонного співробітництва з переважачим сільським населенням гірських та передгірських територій, до яких відноситься Чернівецька область, важливе значення має формування альтернативних видів зайнятості на селі. Йдеться про малі харчові переробні підприємства, народні промисли й ремесла, заклади культури і мистецтв, соціальної

інфраструктури, туристичні підприємства. Серед них особливе місце займає сільський зелений туризм як вид зайнятості та соціально-економічної діяльності. Він переконливо довів, що є важливим чинником розв'язання соціально-економічних проблем сільських громад та сільських територій. На це вказують і практики, і науковці. Дослідженням сільського зеленого туризму займалися та

займаються О. Бейдик, Я. Олійник, С. Соколенко, О. Любіцева, Ю. Грицку-Андрієш, М. Костриця, С. Кузик та інші. Питанням кластеризації сільського зеленого туризму займаються молоді вчені, це представники Ужгородської, Івано-Франківської, Тернопільської, Львівської, Харківської та Чернівецької наукових шкіл.

За визначенням експертів Всесвітньої туристичної організації, сільський зелений туризм – найдинамічніший сектор світового туристичного господарства. Обсяги надання агротуристичних послуг у постіндустріальних країнах у 2-4 рази перевищують обсяги зростання готельної бази та курортного сервісу в цих країнах.[4, с.195].

Саме з сільським зеленим туризмом пов'язується зростання місць прикладання праці й зайнятості населення, розвиток сільської інфраструктури, отримання стабільних і вагомих доходів власниками туристичних агроосель, збільшення бюджетів сільських громад. Методологічний інструментарій суспільної географії дозволяє розглядати його як один із засобів збільшення та диверсифікації прибутків сільських жителів; як компоненту раціонального природокористування, сталого розвитку сільських територій; як джерело культурних обмінів між населенням сусідніх країн у випадку транскордонних регіонів, транскордонного співробітництва; як стимул особистісного зростання. Тому важливе значення має суспільно-географічне обґрунтування удосконалення його територіальної організації як важливого складника туристичної діяльності на перспективу, у т.ч. на засадах формування кластерів - провідних територіально-галузевих об'єднань в сучасних умовах господарювання.

Мета статті полягає у суспільно-географічному обґрунтуванні формування кластерів як провідних засобів удосконалення терито-

ріальної структури й організації сільського зеленого туризму – важливого складника туристичної діяльності у транскордонних регіонах.

Виклад основного матеріалу. У процесі досліджень нами визначено, що однією з особливостей організації сільського зеленого туризму як важливого виду туристичної діяльності є значна кількість малих підприємств та агроосель. Галузь розвивається динамічно і потребує інноваційних форм їх територіальної організації. Такою формою постає створення інтеграційних об'єднань сільських туристичних та супутніх підприємств, розміщених на компактній території та переслідуючи спільну мету – надання якісних туристичних послуг без шкоди довкіллю на раціональних суспільно-географічних засадах - кластерів.

Для визначення учасників та меж кластеру сільського зеленого туризму було використано комп'ютерну статичну програму «Statistica 6.0» та обрано в ній метод Варда (Ward's method). Основним критерієм у даній моделі є відстані між підприємствами – учасниками. У якості відстані між кластерами береться приріст суми квадратів відстаней об'єктів до центрів кластерів, що отримується в результаті їх об'єднання. На відміну від інших методів кластерного аналізу, для оцінки відстаней між кластерами тут використовуються методи дисперсійного аналізу [2, с.232].

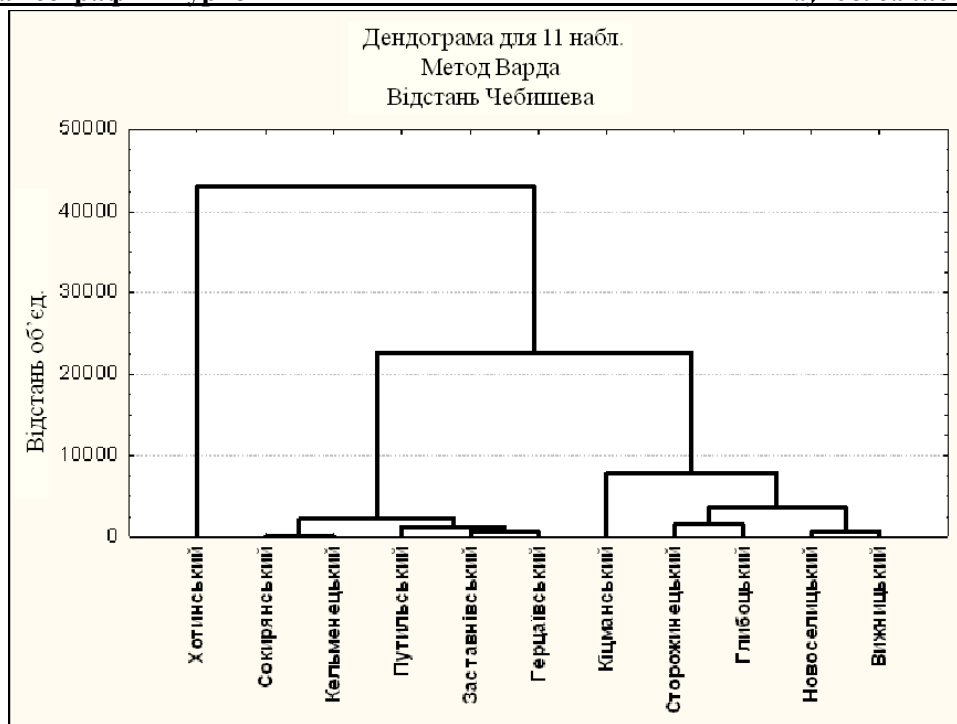
На кожному кроці алгоритму об'єднуються такі два кластери, які призводять до мінімального збільшення цільової функції, тобто внутрішньогрупової суми квадратів. Цей метод спрямований на об'єднання близько розташованих кластерів і "прагне" створювати кластери малого розміру. З метою здійснення розрахунків моделі формування кластерів було обґрунтовано кількісні показники, зазначені у табл. 1.

Таблиця 1.

Показники діяльності сільського зеленого туризму у Чернівецькій області

	2013	2014	2015
Кількість садиб, одиниць	16	15	15
Кількість розміщених, осіб	4720	5207	7087
Кількість ночівель, одиниць	5740	7468	12827
Площа садиб усього, м ²	3936,6	2816,2	3156,7
у тому числі житлова, м ²	1659,0	1552,7	1693,5
Дохід від наданих послуг, тис.грн.	544,7	637,8	1725,0
Витрати, тис.грн.	158,5	364,4	647,6
Фактичні витрати на один людино-день перебування, грн.	89,6	114,0	134,3

*Складено за даними Головного управління статистики Чернівецької області за 2017 р.[10].

Рис.1. Дендограма для 11 наближених адміністративних районів Чернівецької області (розроблено за методом Варда),[234].

З рис. 1 простежуємо, між якими районами збігаються умови для підтримки підприємницької ініціативи. Кластери утворюються історично на певній території, тобто відбувається спеціалізація виробництва, у нашому випадку – туристичної діяльності на селі. Історія туризму в Чернівецькій області започаткована з 1775 р., часу входження краю до Австро-Угорської імперії. Уже тоді основними галузями господарства були деревообробна промисловість, сільське господарство і туризм. Для подальшої розбудови кластерів сільського зеленого туризму, управління підприємницькою туристичною діяльністю в Чернівецькій області як транскордонному регіоні потрібно враховувати такі якісні індикатори:

Ініціатива. Без ініціативи, лідерства і довіри неможливі будь-які об'єднання. Ініціатива може виступати «знизу-вверх», тобто на місцевій ініціатива – власників туристичних агро-осель. Існування такого кластеру фінансується, переважно, його учасниками. Призначення менеджера кластеру відбувається на загальних зборах членів, також на такий кластер не впливає зміна політичної кон'юнктури. Протилежний вид ініціативи – «зверху-вниз» характеризується тим, що ініціюється зовнішніми зацікавленими сторонами (місцевими, регіональними, або національними органами влади). Менеджер призначається ініціатором, у такому кластері також високий рівень політич-

ного впливу.

Інновації. Для успішного існування кластерного утворення потрібні оригінальні, нестандартні ідеї і ноу-хау. Як, наприклад, створення регіонального нестандартного продукту – заповідника, унікального музею, культурного явища або події, що забезпечить стабільний потік туристів.

Інтеграція. Основним у кластері є об'єднання зусиль влади, бізнесу та інституцій. Тільки завдяки спільній і злагодженій роботі можливе існування кластеру і його конкурентоспроможність.

Інформація. Обмін інформацією про потенційні туристичні можливості регіону, його пріоритети, інвестиційну привабливість і перспективи розвитку, а також можливості учасників кластеру слугують стимулом до співпраці.

Інтерес. Економічна вигода – це основний стимул туристичного підприємства до співробітництва.

Обґрунтування рішення щодо впровадження кластерної моделі управління розвитком підприємництва у сільському зеленому туризмі потребує аналізу туристичної діяльності, інвентаризації наявних ресурсів транскордонного регіону та їх оцінки.

1. Кліматичні умови. Кліматичні умови сприяють використанню рекреаційних можливостей краю протягом 9-10 місяців на рік. В цілому клімат помірно-континентальний, м'я-

кий, вологий. Середня кількість днів зі сніговим покривом від 80 (у рівнинній частині) до 120 (в горах), тому термін можливого користування лижними маршрутами досить тривалий. Аналіз температур свідчить, що з квітня по жовтень на території Буковини встановлюється так званий «період комфорту», найбільш сприятливий для відпочинку, протягом якого на курортах використовується кліматотерапія. Тривалість цього періоду істотно впливає на розвиток територіальних туристичних формувань.

2. Ландшафтні ресурси. Ландшафтні ресурси Чернівецької області утворюються в умовах гірського рельєфу і займають 600 тис. га. Площа, придатна для організації відпочинку і лікування, досягає 299 тис. га, проте на даний момент використовується менше ніж 1/5 її частина. За особливостями рельєфу область поділяється на три частини: рівнинну, передгірську та гірську. Північна рівнинна частина займає Прут-Дністровське межиріччя і лежить у межах Подільської та Хотинської височин. Поверхня прорізана мальовничими каньйоноподібними долинами річок, ярами та балками. В середній смузі, на півдні від Пруту, виділяється Чернівецька височина (537 м). Гірська частина – Покутсько-Буковинські Карпати, які займають близько 25,0 % території.

Геологічні утворення Північної Буковини мають велике пізнавальне та естетичне значення. Серед них виділяються: урочище «Протяте Каміння», печера Довбуша, скелі «Кам'яна Багачка» та «Чорний Діл», дністровські стінки біля сіл Василів та Звенячин. Гірські масиви Буковинських Карпат створюють сприятливі можливості для розвитку альпінізму, гірськолижного, пішохідного і спортивного кваліфікаційного туризму. Унікальні гіпсові печери «Буковинка-1» та «Буковинка-2» можуть використовуватись для спелеотуризму. Поблизу села Подвірне Заставнівського району знаходиться карстова печера «Попелюшка», яка третя за величиною у Європі і добре відома фахівцям і спелеоспортсменам.

3. Водні ресурси. Серед природних туристичних угідь нашого краю чільне місце посідають водні ресурси. В області – 76 річок довжиною понад 10 км кожна. Вони належать до басейнів Дунаю та Дністра, що тече вздовж північної межі області на відрізок в 272 км. Разом з Прутом, Сіретом, Дністер є основою річкової системи краю. Глибокі долини, звистість русел, швидка течія, нестійкий водний режим, наявність бистрин і перепадів надають особливу своєрідність річкам Буковини, і хоча, в основному, вони малосприятливі для

масового відпочинку, існують широкі невикористані можливості для організації індивідуальних туристичних маршрутів та нетрадиційного екстремального туризму.

4. Фауністичні ресурси. Цей тип ресурсів представлений надзвичайно цікавим у туристичному відношенні тваринним світом, що налічує 303 види, серед яких 50 видів риб, 17 видів земноводних та 12 видів плазунів. Розміщене тут мисливське угіддя «Буковинське» є одним з найбагатших серед подібних утворень в Україні. Середня щільність мисливських видів тварин тут у 3-5 разів перевищує відповідні показники сусідніх територій. Однією з перспективних форм рекреаційного використання цієї місцевості є організація спортивно-мисливського полювання, зокрема шляхом проведення турів для вітчизняних та іноземних мисливців-спортсменів.

Враховуючи обмеженість сервісних можливостей парку, треба орієнтуватися на такі національні типи полювання, які ще не набули значного поширення в Західній Європі і які рекомендують вітчизняні дослідники, - полювання з гончими на зайця, полювання з борзими на зайця і лисицю, комбінування двох перших видів полювання, полювання на копитних. В обмеженій кількості (3-4 полювання на сезон) можуть проводитись облавні полювання на копитних і хижих звірів. Організація мисливського туризму для іноземців повинна враховувати історичні особливості національного полювання, що, як свідчить зарубіжний досвід, приносить більше морального задоволення і створює ефективну рекламу.

5. Мінералогічні ресурси. Мінералогічні ресурси Чернівецької області включають родовища мінеральних вод та грязей. З геологічною будовою (особливо в Північній Буковині) пов'язані практично невичерпні запаси лікувальних мінеральних вод найрізноманітнішого хімічного складу, що використовуються для лікування багатьох захворювань. На сьогодні відомо понад 60 родовищ мінеральних вод, але вони недостатньо досліджені і слабо використовуються.

Здійснюється промисловий розлив столових і лікувально-столових вод – «Буковинська», «Брусницька», «Кельменська», «Валя-Кузьминська», «Новоселицька», «Зеленчанська». Особливо цінною вважається вода Красноільського родовища, яка містить сірчано-водневі та содові гідрокарбонатно-хлоридно-натрієві компоненти, які визначають її лікувальні властивості та профіль курорту. Затверджені запаси цього родовища дозволяють організувати курортний комплекс до 10 тис.

місць [10].

Перспективними для рекреаційного використання є запаси лікувальних грязей, які характеризуються високими лікувальними властивостями: поблизу сіл Черешенька (Заставнівський р-н), Костинці (Сторожинецький р-н), Брусниця (Кіцманський р-н), Щербинці (Сокирянський р-н). На нашу думку, в області необхідно провести більш детальне гідрогенеологічне обстеження найбільш перспективних родовищ мінеральних вод із наступним затвердженням їх запасів.

Одним із найважливіших природних рекреаційних ресурсів Буковини є багата і різноманітна рослинність, яку представляють ліси

(38,9 тис. га), де переважають цінні деревостої з дуба, бука, липи. У передгір'ї розповсюджені широколистяні та змішані породи. Отже, Чернівецька область має достатньо високий природно-туристичний потенціал, необхідний для створення високоефективних рекреаційно-туристичних зон. У цілому забезпеченість природними рекреаційними ресурсами на один км території та на одного жителя є, відповідно, в 1,4 та 1,8 разів вищими, ніж в Україні, що знову підтверджує можливості розвитку лікувального та відпочинкового напрямів туристичної діяльності транскордонного регіону. У табл. 2 наведені показники забезпеченості краю основними видами цих ресурсів.

Таблиця 2.

Природні туристичні ресурси Чернівецької області

№	Види ресурсів	Одиниці	Кількість виміру	Ємність, тис. людино/доз
1.	Мінеральні води	Джерел	64	220,2
2.	Лікувальні грязі	Родовищ	7	1700,0
3.	Річкові пляжі	км	127	7012,5
4.	Рекреаційні ліси	тис. га	28	2164,4

*Складено за даними Статистичного щорічника Чернівецької області за 2017 р. [10].

Аналіз табл. 2 дозволяє зробити висновок, що Чернівецька область володіє значними запасами мінеральних вод, лікувальних грязей та значною площею рекреаційних лісів. Проте ці ресурси не використовуються в повній мірі не тільки в сільському зеленому туризмі, а взагалі у туристичній діяльності транскордонного регіону. У здійсненні сільського зеленого туризму, а саме його екологічних функцій, важливе значення має наявність заповідних територій. Вони можуть слугувати як своєрідні ядра концентрації сільського зеленого туризму в деяких районах, це так звані туристичні екодестинації. Територіальна структура природно-заповідного фонду (ПЗФ) представлена в табл. 3.

Таблиця 3

Територіальна структура природно-заповідного фонду (ПЗФ) в Чернівецькій області, 2016 р.

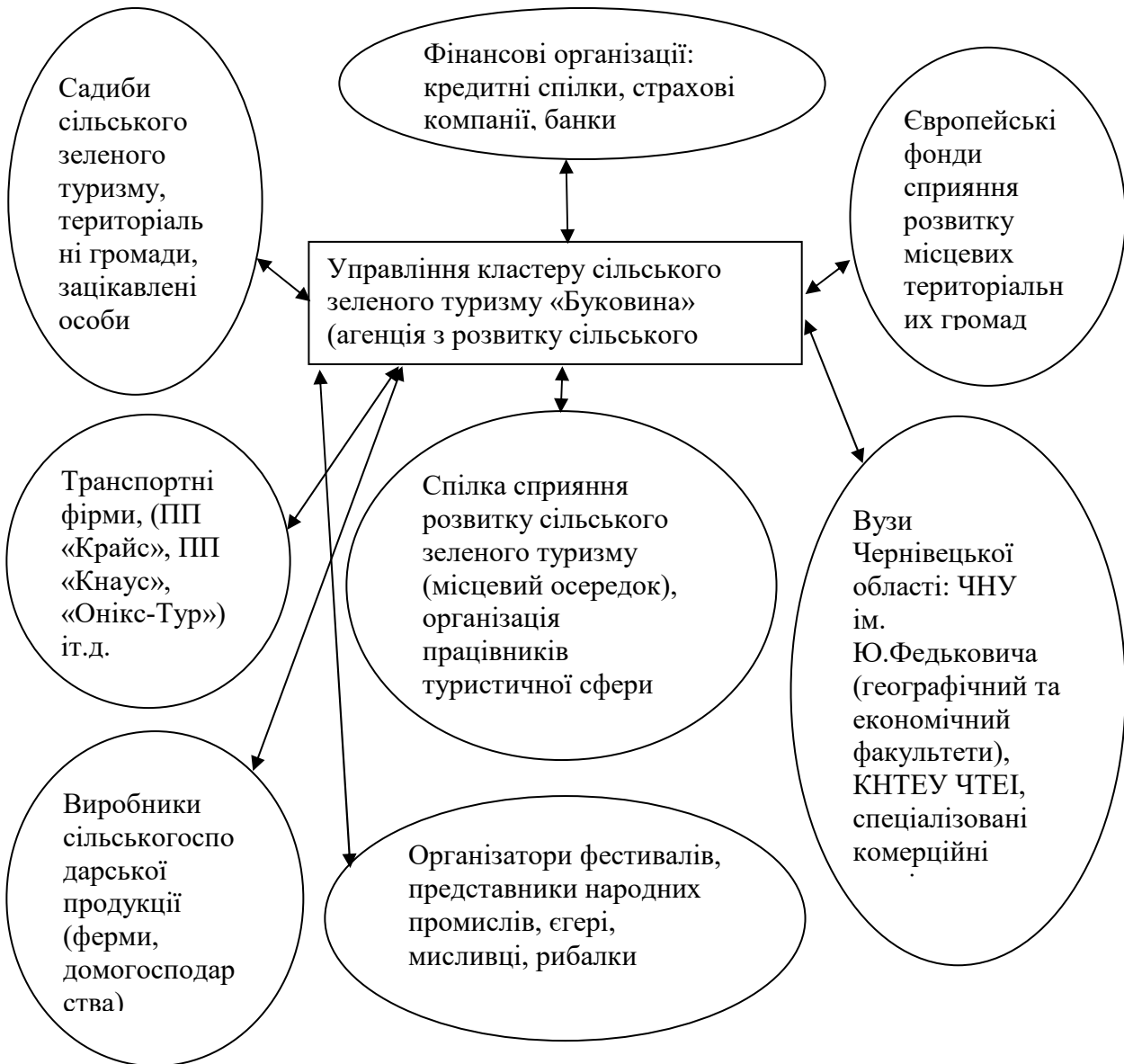
Райони та міста	Кількість об'єктів ПЗФ / площа, га			% від загальної їх площі в області
	Загально - державного значення	Місцевого значення	разом	
м. Чернівці	3/437,3	33/243,3	36/672,6	4,39
Вижницький	1/7928,4	16/1786,0	17/9714,3	10,8
Глибоцький	-	26/2854,1	26/2854,1	4,2
Герцаївський	-	10/92,7	10/92,7	0,3
Заставнівський	4/40,5	26/8846,7	30/4252,1	14,4
Кіцманський	2/125,4	28/4126,7	30/4252,1	6,9
Кельменецький	-	10/2273,4	10/2273,4	3,3
Новоселицький	3/115,7	11/841,9	14/957,6	1,3
Хотинський	2/109,0	25/818,5	27/927,45	1,3
Сокирянський	-	16/1458,8	16/1458,76	2,2
Сторожинецький	5/320,5	43/22651,9	48/22972,4	19,8
Путильський	3/332,3	32/26425,8	35/26758,1	27,1
Разом	23/332,3	291/72411	314/81821,1	100,00

*Складено за даними Статистичного щорічника Чернівецької області за 2017 р. [10].

Загальна кількість об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ) у межах Чернівецької області становить 314 одиниць. Вони займають площу 81821,1 га або 10,0% всієї території області. Серед адміністративних районів за цими показниками виділяються: Сторожинецький район, в якому налічується 48 об'єктів ПЗФ; Заставнівський район, де зафіксовано 45 об'єктів; Путильський район із 35 об'єктами.

Цікавим є той факт, що за площею об'єктів природно-заповідного фонду на пер-

шому місці знаходиться Путильський район із 26758,1 га, на другому місці - Сторожинецький район, де площа даних об'єктів займає 22972,4 га. На третій позиції за цим показником знаходиться Вижницький район, де кількість об'єктів ПЗФ становить усього 17 одиниць, а площа, на якій вони розташовані – 9714,4 га. Це пояснюється наявністю на території даного адміністративного району національного природного парку „Вижницький”.

Рис.2. Компонентна структура кластеру сільського туризму «Гостинна Буковина».

*Складено автором згідно з алмазом Портера [7].

Згідно з алмазом Портера нами була побудована компонентна структура Чернівецького кластеру «Гостинна Буковина» (рис. 2). Процес управління кластером реалізується через функції планування, організації, мотивації та контролю. Вони є основою для формування структури керуючої системи та взаємодії її

компонентів, а також визначають сутність і зміст управлінської діяльності на всіх етапах і рівнях управління.

Зміст процесу управління реалізується через функції, а форма управління – через структуру управління, тож склад функцій і структура управління взаємопов'язані та

взаємозалежні. До основних функцій кластеру належать: розробка стратегічних і тактичних планів діяльності об'єднання, функціональний розподіл прав і обов'язків учасників; організація інформаційної, методичної, освітньої, рекламної, інвестиційної та інших напрямків діяльності; розробка системи мотивації відповідно до функціонального призначення кожної з груп учасників об'єднання (наприклад, для власників садиб – отримання пільгових кредитів через відповідні регіональні і державні програми, для освітніх закладів – вивчення зарубіжного досвіду тощо); здійснення поточно-го та підсумкового контролю виконання поставлених завдань кластеру та корегування в разі необхідності їх оціночних показників та ін.

Функції управління реалізуються шляхом застосування відповідних методів (адміністративних, економічних, соціальних, психологічних). Структура та функції, покладені на структурні підрозділи кластеру, наведені на рис. 2. Звичайно, на початковому етапі модель об'єднання може виглядати більш простою та виконувати обмежену кількість першочергових функцій.

Методи співробітництва учасників об'єднання повинні постійно переглядатися (адаптуватися до змін внутрішнього і зовнішнього середовища), а при необхідності застосовуватися принципово нові підходи. Взаємодія в масштабі регіону або окремих учасників повинна бути безперервним процесом пристосування до умов, що змінюються, а сама процедура співробітництва – бути гнучкою і забезпечувати швидку реакцію на зміну ринкової кон'юнктури.

На нашу думку, діяльність кластеру «Гостинна Буковина» може здійснюватися у таких напрямках:

- участь у розробці та реалізації концепції соціально-економічного розвитку регіону і, зокрема, туристичної діяльності;

- проведення громадських слухань щодо проблеми зайнятості місцевого населення і розв'язання її шляхом розвитку сільського зеленого туризму;

- налагодження співпраці з бізнес-асоціаціями та підприємцями сільського зеленого туризму інших регіонів;

- розширення підприємницької ініціативи через навчання бажаючих розвивати сільський зелений туризм (проведення семінарів, тренінгів, круглих столів та ін.), їх інформаційно-консультаційне та маркетингове забезпечення;

- налагодження співпраці з міжнародними і вітчизняними фондами та залучення гранто-

вої та фінансової допомоги, участь у міжнародних програмах розвитку сільського зеленого туризму;

- проведення досліджень туристичних ресурсів регіону та розробка туристичних маршрутів і дестинацій;

Перелік зазначених напрямків діяльності кластеру не є вичерпним і може розширюватися у процесі подальшого функціонування. Для досягнення головної мети функціонування кластеру «Гостинна Буковина» – соціально-економічного розвитку сільських територій на основі використання їх туристичного потенціалу – перш за все, необхідно знати потенційні можливості, а також слабкі сторони діяльності. Внутрішні сильні сторони дозволяють використовувати можливості зовнішнього середовища, а слабкі сторони вказують на можливі небезпеки та ризики з боку зовнішнього оточення.

Механізм функціонування власне кластеру сільського зеленого туризму має передбачати, передусім, стартові соціально економічні умови для започаткування функціонування даного об'єднання. Першочерговими витратами, пов'язаними з діяльністю кластеру, можуть бути: витрати на створення та реєстрацію об'єднання, організаційно-адміністративні витрати, витрати на інформаційне забезпечення всіх зацікавлених осіб, витрати на створення / поліпшення умов прийому туристів (стосуються як місць проживання, так і різноманітних атракцій).

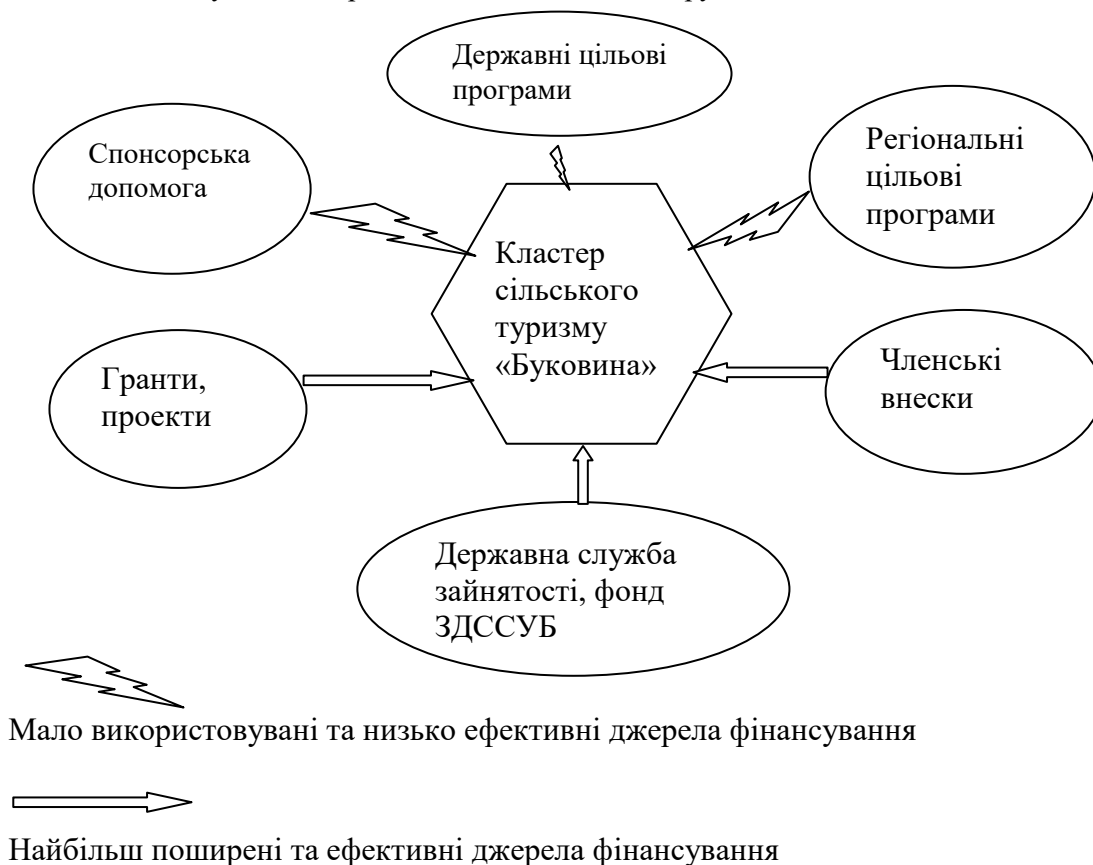
Враховуючи те, що кластер – некомерційне підприємство, джерелами фінансування даних витрат можуть бути: членські внески (30% від загального фінансування, сума річних внесків становитиме від 500 до 1000 грн.); спонсорська (благодійна) допомога (у розвитку туризму зацікавлені як місцеві органи влади, так міжнародні структурні фонд (наведені на рис. 2), частка їх фінансування досягає 25-30%); кошти від грантів та проектів (20%); кошти на виконання відповідних державних та регіональних програм щодо розвитку туризму, подолання бідності на селі, житлового будівництва тощо (реальним змістом слід наповнити Програму розвитку туризму в Чернівецькій області на 2015-2020 рр., Програму розбудови туристичної інфраструктури за напрямками національної мережі міжнародних транспортних коридорів та основних транспортних магістралей у 2015–2020 роках в Чернівецькій області, міжгалузеву Програму «Сільська жінка», комплексну програму розвитку малого підприємництва на 2015-2020 рр.).

Уже на початковому етапі функціонуван-

ня кластеру доцільно налагодити співпрацю з обласним та районними відділеннями Державної служби зайнятості (ДСЗ) і Фондом загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття (ФЗДССУБ) за двома напрямками: 1) проведення семінарів з інформування населення регіону про сутність сільського зеленого туризму та можливості участі в ньому [9]; 2) надання одноразової допомоги на започаткування власної підприємницької справи (наприклад, для облаштування агрооселі для

прийому туристів).

Враховуючи досвід функціонування громадських організацій в Україні і, зокрема, в туристичній сфері (Спілки сприяння розвитку сільського туризму), джерела фінансування діяльності кластеру можна представити схематично на рис. 3. Розробка та використання інших елементів економічного механізму (ціноутворення, маркетингу, стандартизації тощо) має базуватися на активних дослідженнях освітніх і наукових установ-учасників кластеру.

Рис.3. Механізм співпраці кластеру з органами державної влади та структурними підрозділами

*Джерело: власна розробка автора

Висновки. Отже, кластер сільського зеленого туризму має реальні можливості стати генератором розвитку ряду інших видів діяльності та складників економіки транскордонного регіону. Йдеться, в першу чергу, про підприємства сільського господарства, народних промислів та ремесел, інформаційно-навчального сектора, транспортної та будівельної галузей тощо.

Функціонування кластеру сільського зеленого туризму, відвідування його туристами транскордонного регіону створить мультиплі-

кативний ефект від зростання зайнятості та доходів сільського населення. Це сприятиме розширенню масштабів, розмірів та подальшій інтенсифікації діяльності його учасників. Подальша розбудова кластеру дозволить Чернівецькій області вийти на провідні позиції сільського зеленого туризму й туристичної діяльності Західного регіону та країни загалом. В області прагнуть досягти їх поширення та соціально-економічної ефективності на рівні підприємств Закарпатської, Івано-Франківської та Львівської областей.

Література:

1. Бейдик О.О. Рекреаційні ресурси України [Текст] : навч. посібник / Олександр Олександрович Бейдик. – К.: Альтпрес, 2009. – 400 с.
2. Грицьку-Андрієш Ю.П. Організаційні та фінансово-економічні аспекти активізації сільського туризму [Текст] / Ю.П.

- Грицьку-Андрієш // Таврійський науковий вісник: зб. наук. праць. – Вип. 70. – Херсон: Айлант, 2010. – С. 231-236.
3. Костриця М. М. Сільський туризм [Текст]: теорія, методологія, практика (етноісторичний туристичний кластер «Древлянська земля»): монографія / М. М. Костриця / За наук. керівництвом і заг. ред. проф. Є.І. Ходаківського, проф. Ю.С. Цал-Цалка. – Житомир: ЖДТУ, 2006. – 196 с., С 40.
  4. Кузик С.П. Теоретичні проблеми туризму: суспільно-географічний підхід [Текст]: Монографія / С.П.Кузик. – Львів, 2010. – 254 с.
  5. Любіцева О.О. Сталій розвиток туризму в Україні як один із шляхів посилення конкурентних позицій на ринку міжнародного туризму [Текст]/ О.О. Любіцева // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць. – Вип. 33. – Одеса: ОДЕУ. – 2008. – С. 393-397.
  6. Олійник Я.Б. Теоретичні основи туризмології [Текст] : навч. посібник / Олійник Я.Б., Степаненко А.В.- К.: «Ніка-Центр», 2005. – 316с.
  7. Портер М. Международная конкуренция [Текст] /Портер М.: пер. с англ. /Под редакцией и с предисловием В. Д. Щеглинина. — М.: Международные отношения, 1993. — 896 с.
  8. Проект Концепції створення кластерів в Україні [Електронний ресурс] - Режим доступу: www.me.gov.ua.
  9. Соколенко С. І. Створення міжнародних кластерів у галузі зеленого туризму (частина перша)/ С. І. Соколенко. [Електронний ресурс]. Режим доступу:<http://ucluster.org/sokolenko/2009/09/stvorennya-mizhnarodnyx-klasteriv-u-galuzi-zelenogo-turizmu-chastina-persha/>.
  10. Статистичний щорічник Чернівецької області за 2016 рік. – Чернівці : [ДКСТУ], 2017. – 564 с.
  11. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України [Текст] : підручник у 3-х частинах / Валерій Петрович Руденко. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010. – 552 с.
  12. Топчіїв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики [Текст] : навч. посібник / Олександр Григорович Топчіїв. – Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с.
  13. Investment Attraction. [Електронний ресурс] / М. Р. Voynarenko // Regional forum “Social aspects and financing of industrial restructuring”. – 26 and 27 novem. 2003, Moscow, Russian Federation Topic 6. – Regional dimension of industrial restructuring. United Nations Economic Commission for Europe. – Режим доступу : <http://www.unecce.org>.

References:

1. Beidyk O.O. Rekreatsiini resursy Ukrainy [Tekst] : navch. posibnyk / Oleksandr Oleksiiovych Beidyk. – K.: Altpres, 2009. – 400 s.
2. Hrytsku-Andriiish Yu.P. Orhanizatsiini ta finansovo-ekonomichni aspekty aktyvizatsii silskoho turyzmu [Tekst] / Yu.P. Hrytsku-Andriiish // Tavriiskyi naukovyi visnyk: zb. nauk. prats. – Vyp. 70. – Kherson: Ailant, 2010. – S. 231-236.
3. Kostrytsia M. M. Silskiy turyzm [Tekst]: teoriia, metodolohiia, praktyka (etnoistorychnyi turystychnyi klaster «Drevlianska zemlia»): monohrafiia / M. M. Kostrytsia / Za nauk. kerivnytstvom i zah. red. prof. Ye.I. Khodakivskoho, prof. Yu.S. Tsalka. – Zhytomyr: ZhDTU, 2006. – 196 s., C 40.
4. Kuzyk S.P. Teoretychni problemy turyzmu: suspilno-geohrafichni pidkhiid [Tekst]: Monohrafiia / S.P.Kuzyk. – Lviv, 2010. – 254 s.
5. Liubitseva O.O. Stalyi rozvytok turyzmu v Ukraini yak odyin iz shliakhiv posylennia konkurentnykh pozytsii na rynku mizhnarodnoho turyzmu [Tekst]/ O.O. Liubitseva // Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen: zb. nauk. prats. – Vyp. 33. – Odessa: ODEU. – 2008. – S. 393-397.
6. Oliinyk Ya.B. Teoretychni osnovy turyzmolohii [Tekst] : navch. posibnyk / Oliinyk Ya.B., Stepanenko A.V.- K.: «Nika-Tsentr», 2005. – 316s.
7. Porter M. Mezhdunarodnaia konkurentsia [Tekst] /Porter M.: per. s anhl. /Pod redaktsiei y s predysloviem V. D. Shchetynina. — M.: Mezhdunarodnye otnosheniya, 1993. — 896 s.
8. Proekt Kontseptsii stvorennia klasteriv v Ukraini [Elektronnyi resurs] - Rezhym dostupu: www.me.gov.ua.
9. Sokolenko S. I. Stvorennia mizhnarodnykh klasteriv u haluzi zelenoho turyzmu (chastyna persha)/ S. I. Sokolenko. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu:<http://ucluster.org/sokolenko/2009/09/stvorennya-mizhnarodnyx-klasteriv-u-galuzi-zelenogo-turizmu-chastina-persha/>.
10. Statystychnyi shchorychnyk Chernivetskoï oblasti za 2016 rik. – Chernivtsi : [DKSTU], 2017. – 564 s.
11. Rudenko V.P. Neohrafiia pryrodno-resursnoho potentsialu Ukrainy [Tekst] : pidruchnyk u 3-kh chastynakh / Valerii Petrovych Rudenko. – Chernivtsi: Chernivetskyi nats. un-t, 2010. – 552 s.
12. Topchiiev O.H. Suspilno-geohrafichni doslidzhennia: metodolohiia, metody, metodyky [Tekst] : navch. posibnyk / Oleksandr Hryhorovych Topchiiev. – Odessa: Astroprynt, 2005. – 632 s.
13. Investment Attraction. [Elektronnyi resurs] / M. P. Voynarenko // Regional forum “Social aspects and financing of industrial restructuring”. – 26 and 27 novem. 2003, Moscow, Russian Federation Topic 6. – Regional dimension of industrial restructuring. United Nations Economic Commission for Europe. – Rezhym dostupu : <http://www.unecce.org>.

Аннотация:

Вероника Грицьку. ОБЩЕСТВЕННО-ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ ФОРМИРОВАНИЯ КЛАСТЕРОВ СЕЛЬСКОГО ЗЕЛЕННОГО ТУРИЗМА С ЦЕЛЬЮ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ТРАНСГРАНИЧНЫХ РЕГИОНАХ.

В статье обоснованы принципы формирования кластеров сельского зеленого туризма как вида занятости и социально-экономической деятельности на селе в трансграничных регионах. По методу Варда построена и проанализирована дендограмма для административных районов Черновицкой области. Для развития кластеров сельского зеленого туризма, управления предпринимательской туристической деятельностью в Черновицкой области как трансграничном регионе предложено учитывать следующие индикаторы: инициатива, инновация, интеграция, информация и интерес. Проведен анализ и дана оценка туристическим ресурсам в трансграничном регионе: климатическим условиям; ландшафтным ресурсам; водным ресурсам; фаунистическим ресурсам и минералогическим ресурсам. Проанализирована территориальная структура природно-заповедного фонда в

Черновицкой области. Согласно алмаза Портера составлена компонентная структура кластера сельского зеленого туризма «Гостеприимная Буковина». Процесс управления кластером реализуется через функции планирования, организации, мотивации и контроля. Они являются основой для формирования структуры управляющей системы и взаимодействия ее компонентов, а также определяют сущность и содержание управленческой деятельности на всех этапах и уровнях управления. Создана и проанализирована схема механизма сотрудничества кластера с органами государственной власти и структурными подразделениями. Кластер сельского зеленого туризма в перспективе должен стать генератором развития ряда других видов деятельности и составляющих экономики трансграничного региона. Это предприятия сельского хозяйства, народных промыслов и ремесел, информационно-учебного сектора, транспортной и строительной отрасли.

Ключевые слова: кластер, устойчивое развитие, сельский зеленый туризм, занятость, туристические ресурсы.

Abstract:

Veronica Grytsku. SOCIAL-GEOGRAPHIC BASES OF RURAL GREEN TOURISM CLUSTER FORMATION TO HELP IMPROVE TOURISM ACTIVITY IN TRANS-BORDER REGIONS.

The article deals with substantiation of bases aimed to help form clusters of rural green tourism as type of self-employment and social-economic activity in rural localities of trans-border regions. With the use of the Ward's method, a dendrogram for administrative rayons of the Chernivtsi Oblast was constructed and analyzed. For the purpose of development of clusters of rural green tourism in the oblast that represents a trans-border region, the Department for Entrepreneurship in Tourism suggested that some additional indicators were considered in the analysis, namely, initiative, innovation, integration, information, and interest. Available regional trans-border tourism resources such as climatic conditions, landscape, water, fauna and mineral resources were analyzed and assessed. Territorial structure of natural reserve fund of the Chernivtsi Oblast was given a thorough analysis. Following a Porter Diamond model, a component structure of the "Welcoming Bukovyna" rural green tourism cluster was composed. The cluster management process is suggested to be realized through functions of planning, organization, motivation, and control which represent a basis for the formation of structure of managerial system and its components' interaction, as well as define the essence and the content of managerial activity on all stages and levels of management. The scheme of the mechanism of cluster's interaction with the authorities and their structures is suggested and analyzed. Rural green tourism clusters are expected to become generators and give a boost for the development of some other types and forms of economic activity of the trans-border region. These would include agricultural enterprises, folk craft industry, informational-educational sector, transport and building industry, etc.

Key words: cluster, sustainable development, rural green tourism, employment, tourism resources.

Надійшла 24.05.2018р.

УДК 338.2

Сара БАГИРЛИ

ВОЗМОЖНОСТИ ЛЕЧЕБНО-ОЗДОРОВИТЕЛЬНОГО ТУРИЗМА СВЯЗАННЫЕ С ПЕЩЕРНЫМ ТУРИЗМОМ НА ПРИМЕРЕ ДУЗДАГА

Лечебно-оздоровительный туризм становятся все более популярными в условиях ухудшения качества окружающей среды и роста заболеваний населения. Исследованы лечебно-оздоровительные возможности спелеотерапии с позиции определения перспектив развития этого вида туризма в Нахичеванской автономной республике. В работе задействованы материалы государственного Статистического комитета республики, использованы результаты интервью с представителями центра Duzdagh и литературные данные. Представлена информация о возможностях лечебно-туристического центра «Дуздаг», методика которого является очень эффективным при лечении легочных заболеваний, включая лечение ионами соли. Рассмотрены исторические аспекты развития центра, использование этих природных рекреационных ресурсов в лечении болезней, их результаты, его оценка как туристического объекта.

Ключевые слова: спелеологические рекреационные ресурсы, спелеотерапия, физиотерапия, Дуздаг

Постановка проблемы. Туризм, деятельность которого направлена на организацию проведения свободного от рабочей обстановки времени, за последние годы стал неотъемлемой частью жизни человека. Однако, конечно же, туризм не стоит расценивать только как средство для проведения свободного времени. Туризм не должен расцениваться в узком значении только как отдых или путешествия, он также имеет более широкое значение путе-

шествий с целью познания, лечения, паломничества, бизнеса участия в этнических и спортивных мероприятиях. С другой стороны, туризм является основным источником доходов многих стран мира, одним из значимых факторов культурного и социально-экономического развития, отраслью, играющей значимую роль в развитии и укреплении международных отношений между странами. Учитывая вышесказанные, необходимо отметить, что роль